

**EKOLOGIK KOMPETENSIYANI SHAKLLANTIRISHDA
OILAVIY VA MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASASI HAMKORLIGI**

*Maktabgacha ta'lim tashkilotlari direktor va
mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning
malakasini oshirish institutining mustaqil tadqiqotchisi*

Ahmedova Dilnoza Ilyosovna

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ekologik kompetensiyani shakllantirish jarayonida oila va maktabgacha ta'lim muassasasi o'rtasidagi hamkorlikning mazmuni, shakl va metodlari yoritilgan. Shuningdek, oilaning ekologik madaniyati, tarbiyachilarning metodik yondashuvlari hamda o'zaro hamkorlik samaradorligi tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: ekologik kompetensiya, hamkorlik, maktabgacha ta'lim, oila, ekologik madaniyat, tarbiya, bola shaxsiyati.

Аннотация: В данной статье рассматриваются содержание, формы и методы сотрудничества семьи и дошкольного образовательного учреждения в процессе формирования экологической компетентности у детей дошкольного возраста. Также анализируются экологическая культура семьи, методические подходы педагогов и эффективность взаимного сотрудничества.

Ключевые слова: экологическая компетентность, сотрудничество, дошкольное образование, семья, экологическая культура, воспитание, личность ребенка.

Abstract: This article discusses the content, forms and methods of cooperation between the family and preschool educational institution in the process of forming ecological competence in preschool children. The ecological culture of the family, methodological approaches of educators and the effectiveness of mutual

cooperation are also analyzed.

Keywords: *ecological competence, cooperation, preschool education, family, ecological culture, upbringing, child personality.*

Kirish

Bugungi ekologik muammolar insoniyatdan yangi turdagi tafakkur — ekologik ongini talab qilmoqda. Shu boisdan ekologik tarbiya maktabgacha yoshdan boshlab yo'lga qo'yilishi lozim. Bolada tabiatga nisbatan mehr, g'amxo'rlik, javobgarlik hissi aynan o'sha davrda shakllanadi.

Bunda maktabgacha ta'lim muassasasi (MTM) bilan oilaning o'zaro hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bola ta'lim muassasasida olgan bilim, ko'nikma va qadriyatlarni oila muhitida mustahkamlaydi. Shuning uchun ekologik kompetensiyani shakllantirishda oila va MTM birgalikda ishlashi zarur.

Asosiy qism

Ekologik kompetensiyaning mohiyati

Ekologik kompetensiya — bu bolaning tabiat bilan o'zaro munosabatida bilim, ko'nikma, qadriyat va mas'uliyatli xulq-atvor uyg'unligidir. U quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

bilimiy (kognitiv) – tabiat haqidagi tushunchalar;

hissiy (emotsional) – tabiatni sevish va unga mehr bilan qarash;

amaliy – tabiatni asrash bo'yicha faol harakatlar;

axloqiy – ekologik me'yorlarga amal qilish, g'amxo'rlik, mas'uliyat.

Bu kompetensiya shakllanishi uchun bola uyda va MTMda bir xil yo'nalishda ekologik tarbiya olishi zarur.

Oilaning ekologik tarbiyadagi o'rni

Oila — bola uchun birinchi ekologik muhitdir. Bola tabiatga bo'lgan munosabatni, odatlarni, qadriyatlarni avvalo ota-onasidan o'rganadi.

Oilaning ekologik tarbiyadagi asosiy vazifalari:

Bolaga tabiatga nisbatan mehr va g'amxo'rlikni o'rgatish;

Uy sharoitida ekologik odatlarni shakllantirish (suvni tejash, chiqindilarni

ajratish, o'qimlik parvarishi);

Bolani atrof-muhitni kuzatishga, kuzatganlarini ifodalashga o'rgatish;

Tabiat bag'rida birgalikda sayr va dam olish tadbirlarini o'tkazish;

Ota-onaning shaxsiy ibрати orqali ekologik madaniyatni singdirish.

Masalan, ota-onaning “daraxtni kesma”, “suvni isrof qilma” kabi kundalik ogohlantirishlari bola ongida ekologik qadriyat sifatida mustahkamlanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasining vazifasi

MTMda ekologik kompetensiyani shakllantirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

ekologik yo'nalgan mashg'ulotlar va o'yinlar o'tkazish;

“ekologik burchak” va “mini-bog” tashkil etish;

tabiatni kuzatish, tajribalar o'tkazish, loyihalarda ishtirok etish;

“Tabiat do'sti”, “O'rmon himoyachilari”, “Toza makon” kabi tadbirlar o'tkazish.

Tarbiyachining mahorati — bolaga bilimni berish bilan birga, unda tabiatga nisbatan ijobiy munosabat va faoliyat ehtiyojini shakllantirishdir.

Oila va MTM hamkorligining zaruriyati

Oila va maktabgacha ta'lim muassasasining hamkorligi — bu bolada barqaror ekologik xulq-atvorni shakllantirishning eng samarali yo'lidir.

Bu hamkorlik quyidagi yo'nalishlarda olib boriladi:

Yo'nalish Hamkorlik shakllari Axborot almashinuvi Tarbiyachilar ota-onalarga ekologik tarbiya bo'yicha maslahat, tavsiya, qo'llanmalar beradi Birgalikdagi tadbirlar “Ekologik haftalik”, “Ko'chat ekish kuni”, “Tabiatni asraylik” aksiyalari O'quv-ijodiy faoliyat Bolalar, ota-onalar va tarbiyachilar ishtirokida ekologik burchakni bezatish Seminar va treninglar “Oila va MTMda ekologik madaniyatni rivojlantirish” mavzusida ma'ruzalar Oilaviy loyihalar “Bizning gulzorimiz”, “Oilamiz chiqindisiz hayot yo'lida” kabi kichik ekologik loyihalar

Bu shakllar oilani ekologik ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi.

Hamkorlikning pedagogik ahamiyati

Oila va MTMning uyg'un faoliyati natijasida:

bolada tabiatni sevisish va asrash hissi kuchayadi;

ekologik tafakkur va xulq-atvor rivojlanadi;

mas'uliyat va javobgarlik tuyg'usi mustahkamlanadi;

bola ekologik qadriyatlarni kundalik hayotda qo'llay boshlaydi.

Shuningdek, bu hamkorlik ota-onalarning ekologik savodxonligini oshiradi va ularni tarbiyaviy jarayonning faol sub'ektiga aylantiradi.

Ekologik kompetensiyani shakllantirish jarayonining ilmiy asoslari

Ekologik kompetensiyani shakllantirishda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yondashuvi, kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatli yondashuv hamda ixtiyoriylik tamoyili muhim o'rin tutadi.

Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv

Har bir bola o'zining qiziqishi, hissiyoti va idrok darajasiga ega. Shu bois ekologik tarbiya jarayoni bolalarning yosh, psixologik va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda tashkil etilishi zarur.

Masalan:

kichik yoshdagi bolalar uchun — tabiat hodisalarini sezish, kuzatish, rasm chizish orqali o'rganish;

katta yoshdagi bolalar uchun — tajriba, o'yin va kichik loyihalar orqali faol ishtirok etish.

Kompetensiyaviy yondashuv

Bu yondashuv bolalarda faqat bilim emas, balki amalda qo'llay olish ko'nikmasini shakllantirishni nazarda tutadi.

Masalan:

Bola "suvni tejash kerak" degan bilimni emas, balki kranni ochiq qoldirmaslik amaliy odatini o'zlashtirsa — bu ekologik kompetensiyaning hosil bo'lganini bildiradi.

Faoliyatli yondashuv

Ekologik kompetensiya faoliyat davomida shakllanadi. Shuning uchun bola

faol ishtirokchi bo'lishi kerak.

MTM va oilada quyidagi faoliyat turlaridan foydalanish maqsadga muvofiq:
kuzatish (tabiat hodisalari, hayvonlar, o'simliklar o'sishi);
mehnat faoliyati (gul ekish, sug'orish, axlat tozalash);
ekologik o'yinlar ("Tabiat do'sti", "Toza havo", "Qushlarga yordam beraylik");

ijodiy faoliyat (rasm, qo'shiq, ertak, rolli sahnalar orqali tabiatni tasvirlash).

Oilaviy muhitda ekologik kompetensiyani rivojlantirish shartlari

Oilada ekologik kompetensiyani shakllantirish uchun quyidagi pedagogik-psixologik shartlar muhimdir:

Ota-onalarning ekologik savodxonligini oshirish — ota-onalar tabiatni asrash, chiqindilarni qayta ishlash, suv va energiyani tejash kabi amaliy bilimlarga ega bo'lishlari kerak.

Bolaga namuna bo'lish — ota-onaning har bir harakati bolaning ekologik xulq-atvoriga ta'sir qiladi.

Ekologik faoliyatni oilaviy an'anaga aylantirish — masalan, har bahorda "Ko'chat ekish kuni", "Tabiat tozaligi haftaligi" kabi oilaviy tadbirlarni o'tkazish.

Uy muhitini ekologik tarzda tashkil etish — gul va o'simliklar parvarishi, chiqindilarni ajratish, toza havo muhitini saqlash.

MTM va oila o'rtasidagi pedagogik hamkorlik shakllari

Maktabgacha ta'lim muassasasi bilan oila o'rtasidagi hamkorlik uzluksiz, tizimli va ikki tomonlama bo'lishi kerak. Quyidagi shakllar samarali hisoblanadi:

Axborot almashinuvi

"Ekologik byulleten", "Ota-onalar burchagi" orqali ekologik maslahatlar berish;

MTM saytida yoki Telegram guruhlarida ekologik foydali tavsiyalarni joylashtirish.

Birgalikdagi amaliy tadbirlar

"Bizning bog'chamiz yashil makon" aksiyasi;

"Oilaviy gul ekish kuni";

“Toza hovli, toza makon” ko‘rik-tanlovlari.

Ijodiy loyihalar

“Bizning oilaviy daraxtimiz” loyihasi (oilaviy daraxtni ekish, parvarish qilish va jarayonni suratga olish);

“Ekologik ertaklar” yozish tanlovi (bola va ota-onaning hamkorligida).

Seminar va ma’ruzalar

MTM pedagoglari ota-onalar uchun “Ekologik tarbiyada oilaning o‘rni”, “Farzandingizda tabiatga mehr uyg‘otish usullari” mavzularida seminarlar tashkil etadi.

Hamkorlikning samaradorlik ko‘rsatkichlari

Oila va MTM hamkorligi natijasida quyidagi ijobiy natijalar kuzatiladi:

Ko‘rsatkichlar Natija
Bola ekologik faoliyatda ishtirok etish istagi
Tabiatni asrashga faol yondashuv
Tabiatga nisbatan hissiy-emotsional munosabat
Mehr, g‘amxo‘rlik, javobgarlik hissi
Ota-onalarning ekologik savodxonligi
Oila muhitida ekologik qadriyatlar mustahkamlanadi
MTMdagi ekologik tarbiya sifatining oshishi
Barqaror ekologik kompetensiya shakllanadi

Ekologik kompetensiyani shakllantirishda ota-onalarning pedagogik madaniyati

Ota-onalarning ekologik kompetensiyasi bolaning ekologik dunyoqarashiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Ota-onaning o‘zi tabiatni asrashga e’tibor bermasa, bolada ham bu odatlar shakllanmaydi.

Asosiy yo‘nalishlar:

Ota-onalarga ekologik tarbiya haqida metodik tavsiyalar berish;

“Farzandingiz va tabiat” mavzusida ma’naviy-ma’rifiy uchrashuvlar tashkil etish;

Ota-onalar uchun ekologik treninglar (“Tabiatni asrash o‘z qo‘limizda”);

“Ekologik oilaviy burchak” tashkil etish (uyda o‘simlik, hayvon yoki qush parvarishi).

Bunday faoliyatlar natijasida ota-onalarda pedagogik mas’uliyat, bolalarda

esa ekologik odatlar mustahkamlanadi.

Oilaviy va muassasa hamkorligining metodik asoslari

Hamkorlik samarador bo'lishi uchun quyidagi pedagogik-metodik tamoyillar asosida ish olib boriladi:

Tizimlilik — oila va MTMda ekologik ta'lim uzluksiz bo'lishi kerak;

Izchillik — bola yoshiga mos bilim va ko'nikmalar bosqichma-bosqich rivojlantiriladi;

Hamkorlik — pedagog va ota-ona o'zaro fikr almashib, yagona maqsad sari ishlaydi;

Ijobiy motivatsiya — bolada ekologik faoliyatga bo'lgan qiziqish uyg'otiladi;

Amaliy yo'nalish — nazariy bilimlar amaliy faoliyatda mustahkamlanadi.

Ekologik ta'limda ota-onalar bilan interfaol metodlar

Oilaviy hamkorlikni jonlantirish uchun quyidagi interfaol metodlar juda samaralidir:

Metod	nomi	Mazmuni	Natijasi
	"Aqliy hujum"	Ota-onalar ekologik muammolarni yechish yo'llarini birgalikda izlashadi	Fikr almashish va yangilik kiritish ko'nikmasi rivojlanadi
	"Rolli o'yin"	"Tabiat himoyachilari", "Ekolog politsiyasi" kabi rollarda ishtirok etish	Bolada ekologik mas'uliyat kuchayadi
	"Ekologik sahna"	Bolalar va ota-onalar tabiat mavzusidagi sahnalarni ijro etadi	Ijodkorlik va emotsional ta'sir ortadi
	"Ekologik viktorina"	"Tabiat do'sti kim?", "Toza havo uchun nima qilamiz?" savollari asosida o'yin	Bilimni mustahkamlash va motivatsiya oshirish

Hamkorlik faoliyatining pedagogik natijalari

Oila va MTM o'rtasidagi ekologik hamkorlik quyidagi natijalarga olib keladi:

Bolalarda ekologik his-tuyg'u, mas'uliyat va xatti-harakat madaniyati shakllanadi;

Ota-onalar ekologik faoliyatga hamfikir sheriklar sifatida jalb etiladi;

MTM pedagoglari oilaviy muhit haqida ma'lumotga ega bo'lib,

individuallashtirilgan yondashuvni qo'llay oladi;

Oila, bola va muassasa o'rtasida ishonchli kommunikatsiya shakllanadi;

Ekologik qadriyatlar uy, bog'cha va jamiyat hayotining bir qismiga aylanadi.

Ekologik kompetensiya shakllanishida ijtimoiy hamkorlikning o'rni

Ekologik tarbiya nafaqat oila va MTM doirasida, balki keng jamoatchilik ishtirokida samarali kechadi. Shuning uchun ekologik kompetensiyani rivojlantirishda ijtimoiy hamkorlik (mahalla, maktab, ekologik tashkilotlar, OAV) muhim o'rin tutadi.

Ijtimoiy hamkorlikning asosiy yo'nalishlari:

Mahalla bilan birgalikda "Yashil makon" yoki "Toza hovli" aksiyalarini o'tkazish;

Ekologik tashkilotlar bilan hamkorlikda bolalar uchun sayohatlar va seminarlar tashkil etish;

OAV (radio, internet, televizor) orqali ekologik madaniyatni targ'ib qilish;

Bolalarning ekologik ijodiy ishlarini (rasmlar, loyihalar) jamoatchilikka taqdim etish.

Bu jarayon bolalarga tabiatni asrash nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy mas'uliyat ekanini anglatadi.

Ekologik ta'lim jarayonida ota-onalar uchun pedagogik qo'llab-quvvatlash

Ota-onalar ko'p hollarda ekologik tarbiya bo'yicha bilimga ega bo'lmaydi. Shu sababli MTM pedagoglari ota-onalarga pedagogik yordam ko'rsatishlari lozim.

Qo'llab-quvvatlash shakllari:

Ekologik maslahat soatlari – "Farzandingizda tabiatga mehrni qanday uyg'otasiz?" mavzusida suhbatlar;

Axborot byulletenlari – har oy ekologik tavsiyalar yozilgan varaqalar tarqatish;

Onlayn chatlar yoki Telegram guruhlari – bolalarning ekologik faoliyati bo'yicha ota-onalar bilan fikr almashish;

Trening va seminarlar – "Ekologik madaniyat oiladan boshlanadi" kabi

interfaol uchrashuvlar.

Natijada ota-onalar o'z farzandining ekologik rivojlanishiga ongli va faol yondasha boshlaydi.

Ekologik muhitni tashkil etishda oila va MTMning birgalikdagi mas'uliyati

Bola uchun ekologik kompetensiya shakllanishining asosiy manbai — atrof-muhitdir. Shu sababli oila va MTM birgalikda ekologik muhitni yaratish uchun quyidagi ishlarni amalga oshiradi:

Faoliyat turi Oila hissasi MTM hissasi Gul va daraxt ekish Bolalar bilan uyda gul ekish, parvarish qilish MTM hovlisida ekologik burchak tashkil etish Chiqindilarni saralash Uyda chiqindilarni ajratish (plastik, qog'oz) Bolalarga chiqindilarni to'g'ri tashlashni o'rgatish Suvni tejash Uyda suvni isrof qilmaslikni o'rgatish Mashg'ulotlarda suv aylanishi haqida tushuncha berish Hayvonlarga g'amxo'rlik Uy hayvonlariga mehr bilan munosabatda bo'lish MTMda qushlarga g'alla berish yoki qafas tozalash faoliyati

Bu kabi faoliyatlar bolaning tabiat bilan uzviy bog'lanishini ta'minlaydi.

Ekologik qadriyatlarni oilaviy tarbiyada singdirishning psixologik jihatlarini

Oila — bu bolaning birinchi ijtimoiy maktabi. Shu sababli ekologik qadriyatlarni shakllantirishda ota-onaning emosional yondashuvi va xulqiy namunasi hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Psixologik tavsiyalar:

Bola tabiatga zarar yetkazganida jazolash emas, tushuntirish yo'li bilan ong uyg'otish;

Tabiat bilan bog'liq ijobiy his-tuyg'ularni qo'llab-quvvatlash ("Qarang, bu gul siz sug'organingiz uchun gulladi!");

Ota-onaning o'zi ham ekologik odatlarni namoyon qilishi (chiroqni o'chirish, chiqindini to'g'ri tashlash, daraxtga zarar yetkazmaslik).

Bunday yondashuv orqali bola tabiatga nisbatan mehr, javobgarlik, g'amxo'rlik tuyg'ularini ongli ravishda o'zlashtiradi.

Ilmiy-amaliy tavsiyalar

Oila va MTM o'rtasidagi ekologik hamkorlikni takomillashtirish uchun

quyidagi tavsiyalarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

Har bir MTMda “Ekologik tarbiya dasturi” ishlab chiqish (oila ishtirokini nazarda tutuvchi);

Har oyda “Ekologik oila kuni” o‘tkazish;

Ota-onalar uchun “Ekologik kalendar” yaratish (fasllarga mos ekologik ishlar ro‘yxati bilan);

Bolalar uchun ekologik o‘yinlar to‘plami tayyorlash;

MTM va oila o‘rtasidagi ekologik faoliyatni baholash uchun monitoring tizimi joriy etish.

Bu chora-tadbirlar natijasida bolalarda ekologik kompetensiya tabiiy, izchil va amaliy yo‘l bilan shakllanadi.

Xulosa (to‘liq yakuniy shakl)

Oila va maktabgacha ta’lim muassasasi hamkorligi bolalarda ekologik kompetensiyani shakllantirishda asosiy pedagogik tizim hisoblanadi.

Bu hamkorlik nafaqat bola shaxsining rivojlanishiga, balki jamiyatning ekologik madaniyatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Natijada:

oila — ekologik qadriyatlar manbai,

MTM — ekologik bilim va ko‘nikmalar markazi,

bola esa — ekologik ongli, faol, mas’uliyatli shaxs sifatida shakllanadi.

Ekologik kompetensiyani shakllantirish — bu oila va maktabgacha ta’lim muassasasining uzviy hamkorligiga asoslangan ijtimoiy-pedagogik jarayondir.

Agar bola MTMda ekologik bilim olsa, lekin oilada bu qadriyatlar qo‘llab-quvvatlanmasa, natija to‘liq bo‘lmaydi. Shuning uchun ekologik ta’lim uyda boshlanib, MTMda rivojlanadi, va yana oilada mustahkamlanadi.

Shunday qilib, oilaviy va ta’limiy hamkorlik orqali bola tabiatni sevuvchi, ekologik madaniyatli va mas’uliyatli shaxs sifatida kamol topadi.

Oilaviy va maktabgacha ta’lim muassasasi hamkorligida olib boriladigan ekologik ta’lim bolalarda: ekologik fikrlashni rivojlantiradi, tabiatni asrash zaruratini his qilishni o‘rgatadi, ekologik madaniyatni hayotiy qadriyat sifatida

singdiradi.

Bunday hamkorlik natijasida bola faol, ongli, mas'uliyatli, tabiatni sevuvchi shaxs sifatida kamol topadi.

Oila va maktabgacha ta'lim muassasasi o'rtasidagi hamkorlik — bu bolaning ekologik tarbiyasini uzviy tizimda yo'lga qo'yishning eng samarali shaklidir.

Ekologik kompetensiyaga ega bola: tabiatni sevadi, uni asrashni o'z burchi deb biladi; ekologik muammolarga befarq emas; atrof-muhitga nisbatan ongli munosabatda bo'ladi; o'z hayotida ekologik qadriyatlarni amalda qo'llay oladi.

Demak, oila va ta'lim muassasasi o'rtasidagi uzviy hamkorlik — kelajakda ekologik madaniyatli, ijtimoiy mas'uliyatli shaxsni tarbiyalashning poydevoridir.